

POPÜLİZM

Popülizmi anlamak Betül Çelik Süper kahramanlar popülist mi? Aybars Yanık
Neoliberalizm ve popülizm Özlem Albayrak Medyanın ağlanacak hali Tezcan Durna
Avrupa'da sol popülizm Nurdan Selay Bedir
DOSYA: 57 - 79

04 MÜZİKTEN EDEBİYATA LİVANELİ...
MURAT MERİÇ - ZAFER KÖSE

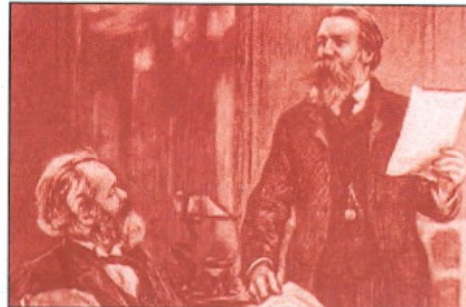
22 KURTARILAN KİTAPLIK
GERD CALLESEN

37 KIRMIZI BALIK
ZEHRA ÇELENK

'Bir ülke edebiyatla
direniyor'

Söyleşi:
Bahadır Özgür - Hakkı Özdal

için- deki- ler...

57 dosya popülizm

Nur Betül Çelik, Aybars Yanık, Özlem Albayrak
Tezcan Durna, Nurdan Selay Bedir

- 04 **'Bir ülke edebiyatla direniyor'** Bahadır Özgür - Hakkı Özdal
- 10 **Bizi bize bizle anlatan usta: Zülfü Livaneli** Murat Meriç
- 14 **Farklı dönem ve kuşaklarda Livaneli olgusu** Zafer Köse
- 22 **Kurtarılan kitaplık** Gerd Callesen Çeviren: Mehmet Salim
- 26 **VAR, futbolda adalet talebini karşılar mı?** M. Fabian Sözmen
- 29 **Rüyalar ve kâbuslar** Vijdan Meral Gündoğdu
- 33 **Romero'nun zombileriyiz!** Hasan Cömert
- 40 **'Kendinizi Allah mı sanıyorsunuz!'** Gül Abus Semerci
- 42 **Yatay zamanın peşinde** Melike Belkis Aydın
- 48 **Aşk Çılgını IV** Yelda Eroğlu
- 52 **İlk kitabım Vatandaş Abuzer** Kayhan Geyik
- 54 **Mülteci düşmanlığı** Ercüment Akdeniz

Şiirleriyle Hüseyin Köse 02 Bahtiyar Kaymak 25

Oya Uysal 32 Ömer Tahsin Ceviz 80

Öyküleriyle Adnan Özyalçiner 21 Hazel Z. Kurada 28

Zehra Çelenk 37 Önder Şit 46

Çizimleriyle Esra Enis, Esin Erdem

N.N. Shukov, Henri Matisse

Otoriter popülizmler, neoliberal tahakküm ve Medyanın ağlanacak haline gülmek

Tezcan Durna*

Giriş

Liberal demokrasinin özgürlük, halkın temsili, halkın demokratik katılımı gibi konulardaki tanımları ile gazetecilik mesleğinin tarihsel gelişimi içindeki üstlendiği misyon arasında doğrudan bir ilişki vardır. Bu ilişki, gazetecilik normlarıyla gelişen, basın/ medyaya yüklenen dördüncü güç misyonu ile karakterize olur. Ancak bu misyonun, gazetecinin ürettiği haberlerin tecimsel bir meta haline gelmesiyle beraber yeni bir boyut kazandığı bir gerçektir. Ancak bu yeni boyutun, kamuoyunun siyasi gücünden ziyade ticari gücünün keşfiyle daha radikal bir değişim yaşadığını düşünebiliriz. Bu konuda Habermas'ın dikkat çektiği şey, haber toplamak ile haberi yaymak/ kitlelere ulaştırmak arasındaki bağlantıya yeni bir boyut eklenmesidir. Haberi toplayan basın/ yayın kuruluşu, ticarileşmenin yoğunlaşmasından önce, sadece haber satıyordu ve bu satış çoğunlukla sadece politik bir amaca hizmet ediyordu. Ancak bu haber toplama ve yaymanın arasına eklenen yeni boyutla beraber, basın kuruluşları sadece haber satmanın ötesine geçip, aynı zamanda haberle beraber ürün tanıtımı da yapmaya başladı. Bu bir anlamda reklamın keşfi ve gazetelerin de kamuoyu taciri haline geldiği ana denk düşer (2015, s. 306). İşte bu kamuoyu tacirliği ile beraber gazetecilik mesleğinin tarihsel krizlerinin başlangıcı ile karşılaşırız. Bu krizler, tarihsel süreç içinde parlamenter demokrasinin krizlerine eşlik eder.

Liberal ekonomik düzen ile liberal demokrasinin vaat ettiği özgürlük ortamının getirdiği güvensizlikten kaynaklanan krizler, bu düzeni denetleyip uyarılarda bulunması misyonu ile yüklü gazetecilik mesleğinin yaşadığı krizler her zaman paralellik göstermiştir. Gazeteciliğin haber toplama ve yayma sürecinde ortaya çıkan örgütlenme yapısı, gazetecinin ürettiği haberin vermeyi vaat ettiği bilgiye her zaman kuşkuyla yaklaşmayı beraberinde getirmiştir. Zira haberin içinde bulunan bilgi, gazeteciliğin örgütlenme yapısı içinde her zaman birilerinin ürettiği ve yine o birilerinin gücünü yeniden üretmeye vesile olan kanaatleri barındırır. Elbette bu birileri, gazetecinin mikrofon uzattığı, basın açıklamalarını takip ettiği, akredite haber kaynağı olarak yararlandığı, çoğu zaman gazeteciye bir tele-

fon kadar uzakta olan siyasi, bürokratik, askeri ve ekonomik seçkinlerdir. Sıradan insanın sözü ancak kazara haberlerde duyulur. Duyulduğu zaman da bu insanlara ya kızılarak yargılanır ya da acınır. Haberin yarattığı acıma duygusu neredeyse hiçbir zaman okuyucusunda empati duygusu yaratmaz, olsa olsa patolojik bir mesafe ortaya çıkarır. Bahsi geçen bilginin kanaatlerden azade olduğuna okuyucularını ikna etmek için gazeteciler ya da daha doğrusu bir kurum olarak basın/ gazetecilik, her kriz döneminde yeni yeni normlar geliştirmeye çalışmışlardır. Bu normların en olgun hali günümüzde üç sözcükle özetlenir: Nesnellik, tarafsızlık ve dengelilik. Ancak bu üç sözcüğün de ifade ettiği şeyin bir meslek ideolojisi olarak işlev gördüğünü gizlemek artık mümkün değildir. Gazeteci gerçekten tarafsız mıdır, yoksa kamuya karşı sorumlu olduğu için, kamu çıkarından yana mı taraftır? Bu sorunun yanıtı, işte bizim kamusal sorumluluk ile popülizm arasındaki karşıtlık ilişkisindeki tercihimizi belirler. Bu yazıdaki temel iddiamız ise, *"günümüzde gazeteciliğin krizi, parlamenter demokrasinin krizinin göstergesi olarak yükselişe geçen muhafazakâr/otoriter popülizmle beraber iyice derinleşmiştir"*. Bu krizin derinleşmesiyle beraber, bu meslek, bazılarının göre bunalımda (Kıvanç, 2017), bazılarının göre ise tehlike altındadır (Andreotti, 2016).

Sözün hükmü zamanın ruhuyla şekillenir. Her anlatı kendi içinde norm nüveleri barındırır. Bu, nüveleri belirleyen anlatının kurmayı vaat ettiği şey öznelliklerin niteliğine bağlıdır. Haber anlatısının hem kendi normları hem de içinde kurduğu öznelliklerin moral değerleri zamanın ruhu içinde şekillenir. İçinde bulunduğumuz zamanın ruhu popülist bir retorik içinde kurulduğu için haber anlatısının dili ve bu dilin kurduğu öznellikler de hakikatten ziyade, o retorik güçlendirecek bir yapıda kurulmaktadır. Retoriğin kendisi, her zaman bizatihi hakikate tekabül ettiği iddiasına yaslanır. Retoriğe retorik hükmünü veren de bu iddianın kendisidir. Gazetecilik bir anlatı sanatıdır. Bu anlatı, her zaman hakikate yaslanır ve bu hakikat iddiasını güçlendirmek için başka iddiaları desteğe çağırır. Bu kimi zaman, halkı bilgilendirmek, kimi zaman demokrasiyi güçlendirmek, kimi zaman iktidarı denetlemek, kimi zamansa milli çıkarlara hizmet etmek olabilir. Bu hakikate destek çıkan iddiaların her biri, kısmi bir gerçekliği çağırır, ancak hiçbir zaman gerçeğin kendisi değildir. Gazetecilik mesleği bizatihi kıs-

* Doç. Dr. Halagazeteciyeiz.net (Medya Raporları Editörü), um-ag (Genel Yayın Yönetmeni)

mi gerçekliği hakikatin ta kendisi olarak sunma sanatıdır. Tıpkı temsili parlamenter demokrasinin, belirli bir çoğunluk hükümeti ile tüm toplumu yönetmesini demokrasi diye tarif etmesine benzer bir biçimde. Tıpkı televizyon kanallarının, reyting ölçümleri sonucunda halkın magazin istediğine karar vererek, tüm içerikleri sulandırmaya karar vermesi gibi.

Neoliberalizmin patronu 'Popülizmin Reisi'

Bu dönemde küresel anlamda otoriter popülizmlerin yükselişte olduğu bir iklimin içinde bulunuyoruz. Popülizmin hangi tarihsel koşullarda ortaya çıktığını siyasi tarih kitaplarında görebiliriz. Ancak bu dönem ortaya çıkan otoriter popülizmlerin yükselişi ile kapitalizmin paradoksal olarak hem krizini aşmasına vesile olan hem de krizinin müsebbibi olarak görülebilecek neoliberalizmle bağlantısına yakından bakmak gerekir. Neoliberalizmle popülizmin birbirini karşılıklı beslemesi elbette yeni bir şey değildir. Dünyada yetmişlerde başlar, Türkiye'de seksen darbesinden sonra Özal hükümetleriyle. Neoliberalizmin vulgar deregülasyon önerileriyle, örneğin Turgut Özal'ın "benim memurum işini bilir" sözü arasında ironik bir benzerlik vardır. Neoliberalizmin devletin ekonomi, siyaset ve hatta hukuka dair tüm düzenleme haklarından vazgeçmesi gerektiği savunusu ile yine Özal'ın "Anayasayı bir kere delmekle bir şey olmaz" sözü arasında da ciddi bir benzerlik vardır. Neoliberalizmin vulgar ticarileşme eğilimi ile, günümüzün Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın devleti tıpkı ticari işletme gibi yönetme eğilimi arasında da ciddi bir benzerlik vardır. Ancak bu benzerlikler sonucunda, neoliberalizmin vaat ettiği ekonomik serbestlik bile bir süre sonra otokratlaşan popülist liderin keyfiyeti nedeniyle tehlike altına girebilir. Bunun örneklerini son zamanlarda ciddi bir krizle karşı karşıya kalması mukadder olan Türkiye ekonomisinin geldiği durumda görebiliriz. Buraya Erdoğan'ın medyayı denetim altına alma girişimleri sırasındaki popülist söylemleriyle neoliberalizmin argümanları arasındaki somut benzerliklerden örnekler verebiliriz:

Erdoğan'ın medya/ basına görevini sürekli hatırlatması, haberya da olguları (özellikle çatışma anlarında) nasıl haberleştirmeleri gerektiğine dair talimat babında hatırlatmaları. Bu hatırlatmaların kamuya açık olanlarını Erdoğan'ın konuşmalarından okuyabiliyoruz. Ancak bu uyarı ve tehditlerin daha beterlerini dinlemelere takılan telefon konuşmalarından öğrenebiliyoruz.

Bu hatırlatmaları gazetecilerden ziyade gazete patronlarına yapması, yani gazeteciye değil patronunu muhatap alması. Zira yapılan iş bir meslek değildir, bir ticari iştir otoriter popülist Erdoğan'ın nazarında. Ne gereği vardır gazeteciye muhatap almanın.

Seslenirken tamamen ticari/ patronaj argümanlarla seslenmesi ("dükkân senin değil mi kardeşim, istersen istediğini kapının önüne koyarsın" gibi). Yasadışı gizli telefon dinlemesine takılan bir telefon konuşmasında sonradan medya sektörüne giren bir medya patronuna Erdoğan, telefonda o kadar sert konuşuyor ki medya patronu ağlamaya başlıyor "Nasıl girdim bu işe yahu" diyerek.

En nihayetinde seslenmeye gerek bırakmayacak bir şekilde medya yapılanmasını tamamen kendisine itaat edecek pat-

ronlara emanet etmesi (Doğan Grubu'nun da tümüyle Demirenen Grubu'na satılması). Bu noktadan sonra artık aracı ortadan kalkmış, medya/ gazeteci popülistin tamamen bir emirlerine dönüşmüştür.

Popülizm her soruna kestirme ve dolaysız çözüm önerileri getirir. Getirilen çözüm önerileri genellikle rasyonel değil, duygusal ve hınçla reaksiyonel olarak geliştirilir. Örneğin işsizlik ekonominin yolunda gitmemesinden değil, göçmenlerden/ mültecilerden kaynaklıdır. Hırsızlık, fuhuş, yozlaşma otantik kültürümüzün ve geleneklerimizin yozlaşması, ahlaki çöküntü de keza aynı şekilde yabancı kaynaklıdır. "Bizim gibi olmayanlar" aramıza karıştığı anda, değerlerimizi altüst edebilir. Ancak popülizmin bu irrasyonel diyebileceğimiz çıkışlarının, neoliberal rasyonalite tarafından rasyonalize edildiğini de unutmamak gerekir. Ayrıca popülizmin işsizlik, verimlilik, eşitsizlik gibi konulardaki irrasyonel denebilecek çıkışları da neoliberalizmin ekonomik rasyonalizmini destekleyecek türde çıkışlardır. Zira Brown'un da işaret ettiği gibi "*asıl mesele, neoliberal rasyonalitenin piyasa modelini tüm saha ve faaliyetlere -paranın mevzu olmadığı bölgelere dahi- dağıtıp, insanları en ince ayrıntısına kadar piyasa aktörleri biçiminde, her zaman her yerde sadece homo economicus olarak yapılandırıyor olmasıdır*" (2018, s. 37). Böylece insanlar, ekonomik temelli olmayan duygu durumlarını bile ekonomik rasyonalite içinde değerlendirmeye başlamışlardır. Hınç, kin, nefret, aşk, sevgi, merhamet gibi ekonomiden ziyade duygu durumlarına işaret eden haller bile ekonomikleştirilip tepkiler bu düzlemde şekillenmektedir. Bu nedenle işsizliğin yarattığı yoksunluk, yoksulluk ve bunun yol açtığı duygusal reaksiyonlar, kolaylıkla bir homo economicus'un reaksiyonları olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Son günlerde artan çocuk kayıpları, çocuk taciz ve tecavüzleri, erkek şiddeti, kadın cinayetleri gibi vakaların medyada çerçevenleme biçimlerinde de bu reaksiyonların izlerini görmek mümkündür. Medya, olayları haberleştirirken, olayın nedenini, toplumsal/ politik dinamiklerini incelemek ve ona göre ele almak yerine, her vahim olayı ele alırken faille ve failerin 'vahşi'liklerine ve mağdurların dramlarına odaklanır. Bu eğilim sadece bugüne has bir özellik değildir kuşkusuz. Medya, herhangi bir olayı haberleştirirken, olayın nedenine değil sonucuna odaklanarak çerçeve kurar. Kurulan bu çerçevede, olayın gerçekliğinden ziyade, vahameti ön plana çıkartılır. Bunun en önemli nedeni, insanların hakikatten ziyade, vahşete ilgi duymasıdır ya da medya izleyiciye böyle bir konum önerir. Bu ilgiyi medya sadece ticarete dönüştürür, basit bir alım satım edimine. Bu habere ticari yaklaşım, tüm etik değerlerin ötesinde bir eğilimin yaygınlaşması ve meşrulaştırılmasına yol açar. Neoliberalizmin homo-economicus'u ve popülizmin şovmeni/ performansçısı muhabirlik mesleğinin içinde vücut bulur endüstriyel haber medyasında. Bu nedenle, tacizciler, tecavüzcüler, kadın katilleri, pedofililer, hayvan tecavüzcüleri/ katilleri önce otoriter popülist siyasetçinin dilinde, sonra da onu destekleyen ya da desteklemeyen grupların/ kitlenin performansında katli vacip canavarlara dönüşür. Medya bu temaşayı büyütür, kitlesel ya da popüler bir talebe dönüştürür. Medyanın popüler talep olarak çoğalttığı bu seslerin içinde katlin/ idamın hukuka uygun bir düzlemde tartışılması

artık olanaksız hale gelir. Artık medya bu noktadan sonra demokrasinin garantörü olmak şöyle dursun, demokrasinin ve hukukun bizzat katiline dönüşür.

Popülizm-neoliberalizm koşullarında gazetecinin beyhude hak arayışı

"Popülizm mi neoliberalizmi besledi neoliberalizm mi popülizmi doğurdu?" sorusu çapraşık bir sorudur. Sosyal devlet, kamuca bir perspektifle kitlelerin refahı ile devletin/ toplumun geleceğinin eşitlenmesi fikrinden meşruiyet alıyordu. Neoliberalizm öyle amalgam bir ideolojidir ki, kendine düşman söylemleri bile ele geçirip yine kendi meşru iddialarına dönüştürebilir (Saad-Filho ve Johnston, 2014). Ancak muarızından elde ettiği iddialar neoliberal söyleme girdiği anda aslından eser kalmaz, ya da o iddialar varlık sebebi olan gerçekliğini inkâra zorlanır. Popülizm de aslında neoliberalizmin ele geçirdiği ve metamorfoza uğratarak aslını ya da varlığını borçlu olduğu hakikatini deforme ederek soğurur. Popülizm, Laclau'nun iddiasına göre içinde içkin bir akıl barındırır (2007). Ancak neoliberalizm tarafından rehin alınmış popülizm içinde barındırdığı aklı yitirir ve deli gömleğinin içine hapsedilir. Bu saat-ten sonra özü itibarıyla demokrasi ile yakın akrabalığı olması gereken popülizm, demokrasinin özellikle de parlamenter demokrasinin bir numaralı düşmanı haline gelir. Bu düşmanlık mutlak bir dışlamaya dayanmaz kuşkusuz. Neoliberalizmin aklını alarak rehin aldığı popülizm, yine demokrasinin argümanlarından pragmatik ve seçmeci bir biçimde yararlanır.

Demokrasinin içini önce boşaltır, onun bileşenlerini yeniden şekillendirir ve yine meşruiyetini bu yeni ve bambaşka anlamlara gelebilecek bileşenlerden oluşan demokrasi adına hareket ederek meşrulaştırır.

Bu iddiaları neoliberal politikaların var ettiği medya endüstrisinin üretim mantığı ve yapısı üzerinden şöyle test edebiliriz:

Popülizmin, neoliberal ideoloji tarafından ele geçirilmesine vesile olan ilk kaygı medya içindeki üretim ilişkilerinden doğmuştur. Bu üretim ilişkilerinin temeli reyting ve tiraja dayanır. Bu kaygı, çok izlenme, çok satma neoliberal pragmatizmiyle, halk en doğru seçimi yapar popülist iddiası arasındaki benzerlikte en belirgin biçimde karşımıza çıkar. Bu birisi ekonomik diğeri siyasi olan iki iddia neoliberalizmle popülizmin örtüşmesini beraberinde getirmiş, "halkın seçimi", ticari bir pragmaya teslim edilerek ekonomikleştirilmiştir. Parlamenter demokrasinin denge denetleme sistemi içinde simgesel ama hayati bir yeri olan gazetecilik mesleğinin belki de gerçek anlamda özerk bir 'alan' olmayı başaramamasının en önemli nedenlerinden birisi de bu pragmatik teslimiyettir. Ticari kaygı ile popülist kaygının birleştiği yerde, halkın bilgilendirilmesinden ziyade, halkın uyutulması neredeyse temel hedef haline gelmiştir.

Gazetecilik faaliyetinin bizatihi hedefi halkın hakikatleri öğrenmesine hizmet etmektir. Bu, en temelde popülist bir iddiadır. Beklenti nedir? Halk yönetimin yaptığı yanlışları, hataları, yolsuzlukları vs. öğrenirse, bunun cezasını keser. Nasıl keser? İdeali gösteri yapar, imza kampanyası düzenler, meclisin/

lumsal olguları olduğu gibi okuyucuya aktardığı şekildeydi. Herhangi bir okuyucu, herhangi bir olaya dair bilginin tümünü haberden aldığına inanmaya programlanıyordu. Bu programlamayı '5n1k kuralı' ve gazeteciliğe dair nesnellik, dengelilik, tarafsızlık ilkeleri sağlıyordu. Halbuki bu kural ve normlar bile haberin gerçeğin ta kendisi değil de bir kurgudan ibaret olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz.

Burada "gazetecilik bağlamında üretilen haberin hedef kitlesi halk mıdır, kamu mudur?" sorusu kritik hale gelir. Bu soru neden önemlidir? Belki iki kavram arasındaki ayrımı netleştirince daha anlaşılır hale gelir. Kamu denince birbirinden farklı ancak yurttaşlık hukuksal bağı itibarıyla birbirine eşit bireyler gelir akla. Yani kamunun parçaları bir anlamda yurttaş olarak aynı hukuksal dayanakla birbirine eşit varsayılan bireylerin oluşturduğu topluluktur. Halk ise bir yandan soyut bir kütleye, diğer yandan somut, tanımlanabilir, ahlaki ve normatif olarak bir yere yerleştirilebilir, popülist bir retorik içinde kamunun bir kısmına göndermede bulunulabilir muğlak bir topluluktur. Halk her zaman belirsiz ve kendisine işaret edildiği zaman işaret edenin kendini dışarısına atan bir kavramdır. Siz, "biz halkız" dediğiniz anda bile, belirsiz bir halktan ve çoğul öznenin içinde kendinize yer açarak içine girdiğiniz bir topluluktan bahsedersiniz. Bu nedenle halkı hukuksal olarak da belirli bir yasayla sınırlamak ve tanımlamak mümkün değildir. Popülizmin retorik düzeydeki başarısı belki de bu topluluğun tanımlanamaz oluşundan kaynaklanır. İçine keyfe keder ve belirli bir hukuksal sınırlamaya bağlı kalmaksızın her türlü topluluk girebilir, her türlü topluluk da bu topluluğun dışına aynı keyfiyetle atılabilir. Laclau olumlu anlamda kavrama "boş gösteren" (2007) der. Ama O'na göre bu boş gösteren olma hali popülizmi bütün eşdeğerliliklerin toplanarak bir mobilizasyonla olumlu bir siyasi harekete dönüşme potansiyeline işaret eder. Ancak bizim burada halkı (populus) "kamu" kavramından ayırmak için kullandığımız tanımlanamazlığı halkın popülistin elinde bir oyun hamuruna dönüşme riskine işaret eder. Kamu ile halk arasındaki farklara daha sistematik bakacak olursak:

Kamu kavramında elit-halk ayrımı yoktur. Kamu birbirine hukuksal olarak eşit olan yurttaşlardan oluşur ve bu yurttaşlar arasında demokratik bir müzakerenin olabileceği varsayılır. Habermas'ın eleştirdiği burjuva kamusal alanı bile bu varsayımaya dayanır ve bu inançtan beslenir (2015).

Halk (popülistin halkı) karşısına yozlaşmış elitleri, halka yabancı 'entelleri' koyarak kendi meşruiyetini sağlar. Bu bağlamda muhafazakâr popülistin retorikini güçlendiren en önemli unsurlardan birisi de anti-entelektüel tavır alışdır. Bu nedenle otoriter popülist ve onun destekçileri halkın cahilliğine övgüler düzebilir. Halkın cahil oluşu elbette onun hiçbir şey bilmez olduğu anlamına gelmez bu retorikte. Halk cahildir ancak muhafazakâr popülist halka muğlak bir sağduyu atfeder. Bu sağduyu, popülistin retorik krize girdiği anlarda yardıma çağırılır. Darbe girişimi sırasında, her seçim öncesinde Erdoğan'ın onun dilinde millet, ama aslında halk karşısında yaptığı konuşmalarda yaptığı teyakkuz çağrılarında bunun izlerini görebiliriz. Darbe sonrasında yapılan haberlerde de halka vehmedilen "demokrasisine sahip çıkma cesareti", işte bu "cahil

ama mütevekkil/ sağduyulu" tavrına yorulur. Bu sağduyulu / mütevekkil cesaret, her türlü hukuksuzluğu meşru kılabilir.

Kamu kavramına göre, kamuya karşı sorumluluk fikri üzerinden hareket edilir. Haber ya da kamunun bilgi edinme hakkı bu sorumluluğa dayanır. Kamu bilgi edinerek kendisini yönetenlere hesap sorma hakkına sahip olur. Aslında bu yurttaşlık bağıyla bağlı olduğu topluma karşı da bir sorumluluktur. Yani yurttaşın 'kamu' perspektifinden bakarsak bilgi edinmesi hem hak hem de sorumluluğudur. Hakkı sorumluluğuna, sorumluluğu da hakkına dayanır. Mill'den Thomas Paine'e kadar ifade özgürlüğü fikri bu sorumluluk ve hak arasındaki ilişkisellik içinde tanımlanmıştır. Hak ile sorumluluk arasında zaman zaman gerilim ortaya çıksa da bu ikisi birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Yurttaşın parlamenter demokrasi içindeki seçme ve seçilme hakkı aynı zamanda yasama, yürütme ve yargı süreçlerindeki işleyişlerde ortaya çıkan aksamalarla ilgili olarak bilgi edinme hakkını doğurur. Bu edindiği bilgi ile bu aksamaların düzelmesi adına kamuoyu yaratıp baskı oluşturma sorumluluğu üstlenir.

Ancak popülizm retorik içinde halkın böyle bir sorumluluğu yoktur. Hakkı vardır, ancak bu hak onun özde politik bir özne olan halk olma sorumluluğundan kaynaklanmaz. Halkın hakkını, özellikle de muhafazakâr/ otoriter popülist perspektiften bakarsak, popülist lider tanımlar ve onun yerine o hakkı muarızlarından lider talep eder. Bu hak onun politik bir özne, hukuksal bir bağla ilişkili bir aktör olması nedeniyle tanımlanmaz. Onu muhayyel elitlerden ayıran söylemsel ayrımlardan doğru tanımlar. Muhayyel demek o elitlerin olmadığı anlamına gelmez elbette. Aslında muhafazakâr popülizm elitlere karşı değildir. Kendi retorikini koşulsuz kabul ettiği ve bu retorik kendi tanımladığı halkın dışında kalanlar üzerinde bir simgesel şiddet olarak kullandığı sürece elitler popülist için işlevseldir. Ancak bunun dışına çıkan elitler, halkın söylemsel/ retorik düzeydeki varlığını meşrulaştırmak için araç olarak kullanılır. Böylece popülistin elitizm karşıtlığı da pragmatik bir seçmeye dayanır. Popülist, kendisi yarattığı sürece elitlere zaten ihtiyaç duyar. Popüliste göre, halk "kendisini sömüren elitlerin varlığını bilse" yeter. Bu bilgi, ona sadece popülist lideri destekleme ve onun arkasında durma cesareti verir, ama hakkı değil. Hak ile cesaret arasındaki fark cesaretin hukuksal olarak değil, duygusal olarak tanımlanmasından kaynaklanır. Bu nedenle cesaret halkın istediği anda kullanabileceği bir yetki değil, lider istediği zaman muarızlarını korkutmak için sergilenebilecek bir performanstır. Bu performansın popüliste nasıl icra alanı açtığını Müller şöyle dile getirir: "Popülistler ahlaken saf halkın gerçek suretini ölüm-süzleştirip, sonrasında da halka dair kendi anlayışları ile uygun siyasetler inşa etmeyi isterler" (2017, s. 81).

Yeni medya neoliberal-popülist haberciliğin panzehiri olabilir mi?

Neoliberalizmin pragmatizm, iktisadi rasyonalizm, fayda ve kâr odaklı davranış ve üretim paternleri, habercilik/ gazetecilik/ programcılık/ yapımcılık gibi medya endüstrisinin işleyiş biçimini önemli ölçüde teslim almıştır (Durna, 2017, 293-296). Bu kalıplar, medya endüstrisinin varlığını meşrulaştırmak için araçsallaş-

tırılırken, varsayımsal olarak kullanılır, alternatif habercilik pratiklerinin meşruiyeti için hakikat olarak sunulur. Bu varsayımsal hakikatin yol açtığı krizler, bizatihi gazetecilik mesleğinin krizidir. Bu kriz, bazılarına göre gazetecilik mesleğinin altını oymakla kalmamakta, o mesleği tamamen ortadan kaldırma riski taşımaktadır (Kıvanç, 2017).

Neden bu varsayımlar, medya endüstrisi için bir varsayımdan ibaretken, endüstri dışı alternatif girişimler için bir hakikattir?

Endüstrileşmiş medya, hele de bugün iktidarın güdümüne mutlak bir şekilde girmiş haldeyken, kâr etmesi illa mecbur olan bir girişim değildir. Zira endüstri medyasının sahibi sadece medya organlarını işletmez, yani sadece gazete, televizyon, radyo, dergi vs. sahibi değildir, aynı zamanda başka bu alanlarla alakası olmayan yatırımları da yönetir. Bu bağlamda endüstrileşmiş medyanın varlığı, sadece onun kârlılığına bağlı değildir. Endüstri medyasının kârlılığı sadece arızı ve "olursa iyi olur" babından bir zorunluluktur. Ama buna rağmen bu varlık, kârlılıkla açıklanır. Bu açıklama ise endüstri dışı alternatif girişimlerin elini kolunu bağlar. Zira alternatif girişimlere var kalmak için kâr eden bir işletme muamelesi yapılır. Bu muamele, neoliberalizmle popülizmin kesiştiği hatta kurulur. Neoliberalizm, bu hattın ekonomik ayağını, popülizm siyasi ayağını oluşturur. Alternatif girişimlerin bu dayatmadan kurtulması için bu iki hattın belirlediği ve şekillendirdiği haber üretim mantığından bir an önce kurtulması gerekir. Bu ise gazetecilik etiği içindeki ve ona meşruiyetini veren profesyonelleşme mantığının norm haline gelmesini mecburi kılar. Bu mecburiyet, gazeteciliğin bir kamu yararı mantığından çıkıp, ticari bir faaliyet haline gelmesini hem ahlakileştirir hem de yaygın bir teamül haline getirir. Neoliberal dönemle gazeteciliğin yaşadığı süreç budur ve gazeteciliğin en derin krizi bu teamülden kaynaklanır.

Endüstrileşmiş medyanın tek amacı kârlılık olarak kurulduğu için, gazeteciliğe dair evrensel normlar, gerektiğinde bu hedefe kurban edilebilir. Böylece endüstrileşmiş medya, propaganda ve PR gazeteciliğine dönüşmüş bir pratiği etik olarak da yaygın bir teamül haline getirir. Bu teamül yine okunma kaygısı nedeniyle ve endüstri medyasıyla yarış kaygısıyla alternatif girişimleri de teslim alır. T24, Gazete Duvar, Diken, Birgün, Cumhuriyet ve daha sayamadığımız pek çok alternatif olma iddiasındaki mecralar bu süreci antipropaganda yapma gerekçesiyle tersinden yeniden üretir. Gazetecilik bu bağlamda kendini bir alan olarak tanımlayamadığı sürece ekonomik alanın sömürgeci terimleriyle kendi normlarını geliştirmeye mecbur kalır (Durna, 2017, s. 293-296). Ticari rekabetle, habercilerin bir haberi en önce verme kaygısı arasındaki benzerlik, gazetecilik mesleğinin ekonomik terimlerin işgali altında olmasını en iyi şekilde anlatır. Bu kaygılardan uzaklaşmayan bir gazetecilik pratiği, parlamenter demokrasinin stepnesi olmaktan kurtulamaz. Bu durumda parlamenter demokrasinin hayaleti olan popülizmin mesleki normlarını şekillendirmesinden de uzak duramaz.

Sonuç

Türkiye'de ve dünyada bizatihi gazetecilik mesleği otoriter/muhafazakâr popülist liderler tarafından farklı stratejiler yoluyla özellikle itibarsızlaştırılmaktadır. Bu itibarsızlaştır-

manın sonucu olarak gazetecinin esasen bir hakikat arayıcısı olma misyonu zedelenmektedir. Türkiye'de özellikle son yıllarda bu itibarsızlaştırma hikâyesi, genel bir norm haline gelmiş görünmektedir. Bağımlı, havuz medyası dediğimiz medya, artık dört fotoğrafı, fotoşoplayarak asparagas haber bile yapabiliyor. Normal koşullarda ASPARAGAS haber yapmak gazetecilik mesleği açısından cinayet işlemekten farksızdır. Ancak bu günümüz medyasında ahlaksızlık değil, bizatihi norm haline gelmiş durumdadır. Bunu eleştirmek tek başına yapılanı eleştirmek demek değildir. Bu eylemin kendisinin norm haline gelmesi, gazeteciliğe olan güvenin tamamen ortadan kalktığı bir süreci de beraberinde getiriyor. Böylece bağımsız habercilik yapan kişilerin yaptıkları da kuşkulu hale geliyor. Bu şekilde devam ederse, kısa bir süre sonra bağımsız habercilik diye bir kavram dahi anlaşılmaz hale gelebilir. Aslında bu gelişmelerle beraber, gazetecilikteki en bilindik olgu-kanaat ayrımı da bulanıklaşmış durumdadır. Olgu ile kanaat arasındaki ayrımın ortadan kalkması ise gazeteciyi bir hakikat arayıcısı olmaktan uzaklaştırmış, duygulara hitap eden bir demagoga dönüştürmüştür. Elbette bu bütün gazeteciler için geçerli değildir.

Popülizmin neoliberal uygulama ve söylemlerle bütünleştiği noktada gazetecilik mesleği, bu uygulama ve söylemlere direnmek yerine onunla rekabet etmeye ona uyumlu habercilik pratiklerinde ısrar etmeye devam ederse, en başta mesleğin kendisi yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Ticari faaliyet yerine kamusal sorumluluk nosyonu öne alınmazsa, en başta hakikati kurban etmek zorunda kalırız. Hakikat ise, her türlü anlamın bulanıklaştığı çağımızda en fazla ihtiyacımız olan şey. ❧

Kaynaklar

- Andreotti, O. (Der.) (2016). Tehlike Altında Gazetecilik: Tehditler, Mücadele Alanları, Yaklaşımlar, Kamusal Tartışmalara Elverişli Bir Ortamı Savunmak. Defne Orhun (Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Brown, W. (2018). Halkın Çözülüşü: Neoliberalizmin Sinsi Devrimi. Barış Engin Aksoy (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Habermas, J. (2015). Kamusalın Yapısal Dönüşümü. Tanıl Bora ve Mithat Sancar (Çev.). 13. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Laclau, E. (2007). Popülist Akıl Üzerine. Nur Betül Çelik (Çev.). Ankara: Epos Yayınları.
- Müller, J. W. (2017). Popülizm Nedir?. Onur Yıldız (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Saad-Filho, A. ve Johnston, D. (Haz.) (2014). Neoliberalizm: Muhafız Bir Seçki. Şeyda Başlı ve Tuncel Öncel (Çev.). 2. Baskı. İstanbul: Yordam Kitap.
- Taş, O. (2012). Gazetecilik Etiğinin Mesleki Sınırları: Profesyonellik, Piyasa ve Sorumluluk. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Durna, T. (2017). Krizlerin Medyası ya da Medyanın Krizi: 90'lar-da Türkiye Medyasının Cıvalı ve Karanlık Yüzü. R. Funda Barba-ros ve Erik Jan Zürcher (Haz.). Modernizmin Yansımaları: 90'lı Yıllarda Türkiye. (s. 269-298). Ankara: Efil Yayınevi.
- Kıvanç, Ü. (2017). O Meslek Bunalımında: Gazeteciliğin Kendine, Neoliberalizm ve Sanal Alemin Basma Ettikleri. İstanbul: P24 Medya Kitaplığı.